

Entorn de l'ideal novel·lístic de Llorenç Villalonga

Vicent SIMBOR ROIG, *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable*, València/Barcelona, 1999, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

L'extensa bibliografia sobre Llorenç Villalonga s'ha nodrit essencialment d'articles, pròlegs, estudis sobre aspectes més tost concrets de la seva obra, sense oblidar aquells treballs que tenen un enfocament essencialment biogràfic. En canvi, fins ara no disposàvem d'un llibre que analitzàs l'obra villalonguiana d'una manera global amb l'objectiu de situar-la en els corrents de la novel·lística contemporània, tot defugint els plantejaments exclusivament cronològics. Per aquest motiu, *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable*, de Vicent Simbor Roig, ens ofereix, ja de principi, un punt de partida renovador que, sens dubte, obre noves vies per a l'estudi de l'obra villalonguiana. No podem oblidar que l'autor ja havia donat a conèixer uns quants articles extensos sobre el novel·lista mallorquí, alguns dels quals ara han restat integrats –després d'una profunda reescriptura– en la primera part d'aquest llibre.

L'estudi del model novel·lístic de Llorenç Villalonga s'enceta amb un interessant capítol, titulat «Llorenç Villalonga, esmunyedís», en què es presenten les diverses ambigüitats i contradiccions, tant sobre la persona com sobre l'obra literària, que el novel·lista mallorquí àdhuc va fomentar. Aquest començament tan prudent ens sembla del tot encertat, perquè, com explica Simbor, «pobre del lector crèdul que accepte a ulls clucs totes les seues afirmacions, sobre política, sobre art o sobre literatura» (p. 22). De fet, podríem afegir que fins i tot bona part de la crítica s'ha ressentit d'una excessiva confiança en les paraules de l'escriptor. Villalonga es va teixir diverses imatges i sovint va transformar la realitat segons les seves conveniències. Tanmateix, la seva obra ens dona la clau d'aquest plantejament, quan ens adverteix que la veritat absoluta no existeix o que la veritat no és pas el contrari de la mentida. Una idea que curiosament coincideix amb la crisi del model teòric de la novel·la realista-naturalista, basada en l'equivalència entre realitat i ficció novel·lística.

Per aquest motiu, Vicent Simbor passa tot seguit a estudiar els models teòrics –Ortega y Gasset, sobretot, i Eugeni d'Ors, en menor grau– i els models novel·lístics –Anatole France i Marcel Proust– que constitueixen el punt de partida de l'autor de *Mort de Dama*. D'aquestes anàlisis, molt més que el que podríem concloure de la lectura dels articles villalonguians, se'n dedueix la peculiar adaptació que Villalonga fa dels posicionaments d'aquests autors. Per exemple, és clar que hi ha una dependència directa de les *Ideas sobre la novela* orteguianes, però Simbor descobreix que tanmateix també hi ha divergències importants que no podem oblidar, com és el cas de la valoració diferent de Dostoievski. El mateix ocorre respecte d'aquells escriptors que Villalonga no es va cansar mai de proclamar com els seus mestres: Anatole France i Marcel Proust. La conclusió, exposada d'una manera ràpida, seria que el model narratiu de Villalonga es troba molt més a prop de France que de Proust, les tècniques revolucionàries del qual no són assumides pel nostre autor.

Ara bé, l'objectiu de Simbor no és esbrinar quins són els escriptors que més han influït sobre l'autor de *Bearn o la sala de les nines*, informació que tanmateix ja coneixíem; sinó, sobretot, situar la seva novel·lística en uns paràmetres concrets, que permetin interpretar-la correctament. En aquest sentit, tal com el títol del llibre ja anuncia, Simbor emmarca l'autor mallorquí en una tendència de recerca de la «novel·la inefable», és a dir, aquella que vol assolir l'ideal –segurament impossible– de deslliurar-se de les «crosses» de l'argument i de la intriga. En aquest sentit, atès que Villalonga renuncia als models més revolucionaris i més difícils d'adoptar, com l'orsità o el proustià, la seva obra resta enquadrada entre dos tipus de novel·la concrets, la «de tesi» i la «d'idees», a la segona dels quals

és més afí. Finalment, aquesta primera part de *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable* es clou amb un capítol en què analitza el component autobiogràfic de Villalonga, un aspecte que sempre ha estat considerat essencial i que fa inevitable parlar de *Falses memòries de Salvador Orlan*. Hom hi constata l'especial adaptació de l'autobiografisme, atès que Villalonga trenca el pacte de veridicitat en què aquest tipus d'escrit se sosté.

La segona part del llibre consisteix en una anàlisi de l'obra novel·lística de Llorenç Villalonga. Vicent Simbor renuncia a un recorregut obra per obra i entra en l'estudi global dels principals aspectes. Abans, però, ha d'aclarir dues qüestions essencials, que afecten directament l'obra literària: la problemàtica lingüística i la textual. Per un costat, l'estudi arriba a una conclusió que sembla irrefutable: «La magnífica i creixent acollida de crítica i lectors en el circuit català, en viu contrast amb la indiferència en el castellà, fou la causa definitiva del seu progressiu acostament a una llengua i literatura, que tant havia menystingut al principi, fins a esdevenir-ne un dels dos o tres novel·listes més importants del segle xx» (p. 145). En algunes entrevistes i cartes Villalonga va deixar ben clar que li hauria agradat reeixir com a escriptor en francès. Paradoxalment, va haver de conformar-se fent-ho en una cultura en la qual havia considerat que només triomfaven els escriptors de segon o tercer ordre. Per un altre costat, el caos textual amb què s'han difós les seves obres, les abundants distorsions entre el moment de l'escriptura i la publicació, les múltiples interferències entre elles i els vincles entre obres de gèneres diferents fan necessària una labor d'aclariment, prèvia a qualsevol anàlisi.

Tot seguit, Vicent Simbor passa a estudiar el tractament dels personatges villalonguians a partir d'una anàlisi sincrònica. Es tracta d'un treball complex, que dóna com a resultat l'establiment d'una sèrie d'arquetipus, que apareixen des de *Mort de dama*. L'anàlisi dels motius temàtics recurrents i del tractament de l'espai és igualment clarificadora, car posa en relleu que l'obra villalonguiana consisteix en una sèrie de «variacions» sobre uns mateixos motius reiterats. D'aquí que, per la presència d'un nombre major de trets comuns, Simbor entri, abans de parlar de les altres obres, en el comentari de *Bearn o la sala de les nines*, novel·la que considera «l'epicentre creatiu» de l'obra de Villalonga. Sens dubte, *Bearn...* és el llibre que sintetitza d'una manera més reeixida el món del nostre autor i els principals aspectes de la seva obra literària, per la qual cosa la resta de la seva producció sempre s'hi vincula per un motiu o altre. A partir d'aquí, Simbor va bastint els nexes que permeten relacionar novel·les cronològicament tan allunyades com *Mort de dama* i *Lulú regina*. Hem de remarcar especialment l'atenció dedicada al tema de l'antiutopia, els models de la qual no són només Huxley o Orwell, sinó també l'admirat Anatole France. També és ben aclaridora la relació que Simbor estableix entre la visió pessimista del futur i el tema de l'Arcàdia perduda. Tot, en conjunt, ens palesa que «Villalonga era, en efecte, una persona històricament desplaçada, obligada a viure en una època que matava amb les seues reformes tot allò que ell més estimava del model de societat preferit» (p. 288). Tanmateix, bo i matisant la relativitat dels conceptes de progressisme i de reaccionarisme, Simbor aclareix que «els punts de contacte amb l'ecologisme o l'alarma, generalitzada, pels perills de les aplicacions descontrolades de les descobertes científiques, no poden dissimular una ideologia conservadora compacta, que s'ha negat a entendre l'evolució de la humanitat dels del segle XIX. [...] La utopia villalonguiana no està en un futur millorable, sinó precisament en el retorn d'un model que els coetanis consideraven tan injust que pretenien superar-lo amb somnis utòpics» (p. 269).

La darrera part del llibre, molt més breu que les anteriors, és una recapitulació sintètica, que es complementa amb una anàlisi de la recepció crítica de l'obra de Llorenç Villalonga.

És evident que, tant més avancen els estudis sobre l'obra de Villalonga, hom hi descobreix noves zones inexplorades, relacions fins ara no vistes, nous caires d'uns mateixos aspectes, etc. *Llorenç Villalonga a la recerca*

de la novel·la inefable té el mèrit innegable d'haver posat en relleu algunes d'aquestes zones de la novel·lística de Villalonga que encara la crítica no havia transitat. Aquest fet palesa que l'aplicació dels mètodes crítics moderns ens pot ajudar a comprendre i a situar millor l'obra del nostre autor que, com hem dit, massa sovint ha estat objecte de treballs centrats sobretot en els aspectes purament biogràfics o cronològics, els quals ja han contribuït amb tot el que podien aportar. Per tant, s'imposava una nova manera de treballar. És cert que l'aplicació «mecànica» de mètodes teòrics pot conduir a conclusions massa evidents i, per tant, pot resultar poc rendible. Tanmateix, aquest no és el cas del llibre de Simbor, en què el sistema crític sempre és un instrument que ens permet arribar a unes conclusions o aclarir uns dubtes.

Hom pot pensar que Vicent Simbor, a *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable*, s'ha proposat una meta impossible: intentar definir quelcom en principi indefinible, provar de classificar una obra inclassificable, intentar ordenar el caos... És evident que en l'obra literària, com en tot art, sempre hi haurà algun misteri que la crítica no podrà aclarir. No importa que al final de la lectura d'aquest assaig no arribem a unes solucions absolutes i definitives, perquè el més important és que en el recorregut per l'obra villalonguiana, l'hem descoberta de bell nou. Per aquesta raó, *Llorenç Villalonga a la recerca de la novel·la inefable* des d'ara mateix és un llibre imprescindible no sols per als estudiosos de Llorenç Villalonga, sinó també per a aquells que s'hi apropin per primera vegada.

PERE ROSSELLÓ BOVER
Universitat de les Illes Balears

Començar a llegir

Gemma LLUCH, *El lector model en la narrativa per a infants i joves*, València/Castelló de la Plana/Barcelona, 1998, Universitat de València/ Universitat Jaume I /Universitat Autònoma de Barcelona.

El lector model en la narrativa per a infants i joves és el resultat d'un llarg i complet treball d'investigació de l'autora, que culminà amb la lectura de la tesi doctoral sobre aquest tema. El llibre que comentam n'és el producte últim, destil·lat i alleugerit de l'aparat acadèmic que sol acompanyar les tesis, per tal de fer-lo més concís i atractiu per al lector no especialista.

El volum s'obre amb una suggerent i reivindicativa introducció –encertadament titulada «Notes prèvies sobre una ventafocs literària»– de Vicent Salvador, en la qual es posa de manifest la migradesa de la investigació en el camp de la literatura infantil –almenys en la nostra àrea cultural– i la consideració de literatura subalterna o «de segona» que generalment li concedeix el món universitari, menysvalorant el seu paper en la construcció de la competència lingüística i literària dels joves lectors. Per la seva banda, l'autora ens explicita ja a les primeres pàgines l'objectiu del seu treball: «Però, què s'esdevé en textos escrits per un adult i adreçats a un infant? Què ocorre en aquesta comunicació literària que estableix un intercanvi amb una dissimetria marcada apriorísticament? Quines competències es demanen al lector? Quin tipus de comunicació literària s'hi estableix? Amb quina mena de discurs literari ens trobem?» (p. 17). Per a enfrontar-se a objectius tan complexos, Lluch usa sobretot la metodologia proposada per Eco a *Lector in fabula* i l'anàlisi del discurs narratiu de Genette, Couégnas i Boyer, entre d'altres.

L'obra es divideix en set capítols i es complementa amb una bibliografia i un índex analític. El primer capítol es dedica a revisar el concepte de lector model, bàsicament des de les propostes d'Eco i les de l'estètica de la recepció, teories que són resumides en un esforç de síntesi que a voltes es resol en una explicació excessivament densa per a un lector no especialista. El segon capítol és una completa i ben documentada reflexió sobre la relació entre oralitat i escriptura a la literatura infantil, acompanyada amb quadres explicatius força aclaridors.

El tercer capítol, dedicat a la comunicació literària, analitza tres tipus d'autors (l'autor instructor, l'autor-polític educativa i l'autor actual) i la influència de les institucions, l'escola i les editorials en els productes literaris que es proposen als infants. Lluch posa de manifest l'existència de la figura d'autor, subjecte a unes demandes prèvies fixades per consignes educatives o de mercat editorial, fet que incideix en la manca d'originalitat i en l'homogeneïtat de propostes literàries. Potser seria interessant seguir investigant aquest camí de dependència de la producció literària per a infants de factors totalment extraliteraris. Clou aquest capítol un apartat sobre el sexisme en la literatura per a infants que, al nostre parer, no acaba d'encaixar en el discurs general del llibre i que probablement hauria funcionat millor com un estudi independent de l'obra que comentam.

A partir del capítol quart, entram ja plenament en l'anàlisi de les obres. La redacció es fa més fluida i l'esforç conceptual dóna pas a la síntesi descriptiva, en la qual sovintegen els exemples que fan més entenedora l'exposició, encara que exigeix un cert esforç del lector la familiarització amb la nomenclatura utilitzada per l'autora, derivada de la proposta de Genette. En primer lloc, es revisen els paratextos (títols, informacions de coberta, pròlegs, il·lustracions, etc.), tan importants en aquest tipus de literatura. A continuació, s'estableixen els paràmetres de competència lingüística i competència literària que es pressuposen en el lector. Des d'aquest punt de vista, el capítol 6 explicita detalladament i amb força exemples el tipus d'estructura narrativa més habitual en els llibres per a infants, la manipulació que es fa del temps narratiu, així com els tipus de personatges i espais proposats.

L'últim capítol, probablement el més interessant i més definidor dels objectius de l'estudi, és el dedicat a la competència hipertextual. L'autora analitza el tipus de relació que hi ha entre una obra literària considerada clàssica i les seves adaptacions per a joves lectors, entre un text de narrativa tradicional i les adaptacions per a infants que genera, o entre una obra concebuda ja des del principi com a literatura infantil i les altres obres que la prolonguen en forma de sèrie. S'analitzen també les relacions que Lluch anomena «de transvestisme burlesc», com és el cas de les propostes heterodoxes i a voltes provocatives de Gianni Rodari o Roald Dalh en relació als contes tradicionals i, finalment, les adaptacions cinematogràfiques de textos de literatura infantil, especialment les generades per la factoria Disney.

Finalment volem dir que, tot i que en algun capítol hi ha un apartat de conclusions, notam a faltar unes conclusions finals que resumeixin i clarifiquin les aportacions i reflexions globals de l'obra. Una recapitulació final seria de gran ajut tant per al lector no especialista com per a aquells especialistes que vulguin fer de l'obra un punt de referència important en estudis posteriors.

Tanmateix, *El lector model en la narrativa per a infants i joves* és –pel seu rigor i per les noves perspectives que obre– una molt interessant contribució als incipients estudis teòrics sobre literatura infantil que es fan al nostre país i, per això mateix, és un símptoma de normalitat. La publicació d'aquest llibre, precisament a través de tres universitats, indica que la literatura infantil deixa de ser la Ventafocs arraconada entre les cendres, per ser la Ventafocs que es vesteix de festa per anar al ball, aquest cop no un ball de palau, sinó un ball acadèmic. Benvinguda sigui!

CATERINA VALRIU
Universitat de les Illes Balears

Reivindicar la brevetat de la mà de Rodoreda

V. ALONSO, A. BERNAL i C. GREGORI (eds.), *Actes del I Simposi Internacional de narrativa breu*. 1. *Al voltant de la brevetat*. 2. *Mercè Rodoreda*. Barcelona, 1998, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

El volum que ara ens disposem a ressenyar és el resultat del I Simposi Internacional de Narrativa Breu, celebrat els dies 28, 29 i 30 d'abril de 1998 a la Universitat de València. Aquest simposi, una iniciativa del Grup de Literatura Catalana Contemporània d'aquesta universitat, es va posar en marxa amb la voluntat d'estudiar des de diverses perspectives l'estètica de la brevetat, a més d'acostar-se en cada edició –que es preveu triennial– a l'estudi de la producció de narrativa breu d'un autor contemporani. Per aquest motiu, el volum, com el simposi, aplega, en primer lloc, les intervencions que en conformaven la primera part, titulada “Al voltant de la brevetat”, i, a continuació, aquelles altres dedicades a l'autora seleccionada, Mercè Rodoreda, tot i que en l'edició no s'haja optat per presentar una separació explícita dels nombrosos treballs que el volum acull.

Els deu articles primers són els que se centren en la problemàtica de la brevetat, sense tenir en la majoria dels casos la producció rodorediana com a objecte de partida o corpus d'anàlisi. D'entrada, les dues aportacions bàsiques, corresponents a les ponències marc de la primera part del simposi, són les d'Alan Yates, de la Universitat de Sheffield, i Gerard Dessons, de la Universitat Paris 8, els dos convidats provinents de fora de l'estat. Els seus treballs se situen clarament en un terreny teòric al voltant dels problemes de la consideració o de la identitat de les formes breus. Yates, en «Sobre les característiques (sub)genèriques de la novel·la curta o *nouvelle*», incideix en la defensa d'una entitat pròpia per al (sub)gènere –*nouvelle/novel·la curta*– davant possibles reduccions o denominacions binàries que denoten dependència respecte a la novel·la. Amb «Brevetat i especificitat literària», Dessons ens presenta la confusió produïda entre el concepte de la *brevitas* llatina, referit a una qüestió d'enunciació (allò concís), i el de forma breu, és a dir, allò que és petit.

Pel que fa a la resta de treballs, trobem, dins el terreny dels estudis d'història de la literatura, les aportacions de Josep M. Balaguer, qui, amb «La brevetat com a estratègia de reflexió literària en el grup de Sabadell», s'endinsa en un estudi al voltant de la relació fragment-totalitat per tal de fer-nos veure com Trabal i Oliver empraren d'una manera ben sucosa formes de narrativa breu amb la voluntat de teoritzar no sobre les mateixes formes breus sinó sobre la novel·la. Vicent Alonso, en «Sobre la publicació en forma de recull del conte contemporani», tracta d'aprofundir en l'estudi dels modes de publicació dels contes, per tal d'extraure'n lectures que tinguin en compte el rendiment que poden donar els diversos paratextos, amb exemples, entre altres, de Calders o Miquel de Palol. Quant a la participació de Pere Rosselló Bover, «Entre el quadre de costums i el relat breu: alguns exemples en l'obra de Miquel dels Sants Oliver i Gabriel Alomar», podem destacar la reflexió sobre els límits imprecisos que presenten el quadre o article de costums i el conte o relat breu, amb la conclusió que és el tractament del personatges, a partir d'una major profunditat psicològica, l'aspecte més rellevant a l'hora de marcar terrenys de frontera entre relat breu i quadre de costums.

Els professors Santiago Renard i Josep Gavaldà presenten respectivament «Punt de vista i brevetat» i «El ritme del relat audiovisual». L'estudi que ofereix el primer parteix de la idea de buscar unes marques que podrien singularitzar, pel que fa al punt de vista, el relat breu, a partir d'un corpus heterogeni i amb unes conclusions presentades com a provisionals. Quant al treball de Gavaldà, centra els interessos en els elements de la velocitat, l'acceleració o la comprensió del temps tan característics sobretot dels relats televisius. A més, tenim l'aportació

de Mariola Aparicio, qui estudia la presència de la tanka en la poesia catalana del segle xx, sobretot en poetes com Rosa Leveroni, Màrius Torres, Espriu o Vicent Andrés Estellés.

Tot i que pertanyents a la part teòrica del congrés, les intervencions de Margarida Aritzeta i d'Assumpció Bernal sí que agafen com a corpus d'aplicació teòrica la producció de Rodoreda. Pel que fa a la primera de les autores, amb el treball «Mons possibles i narrativa breu», i a partir del conte *La sala de les nines*, revisa les possibilitats analítiques del concepte de món possible en relació amb el d'intertextualitat, la qual cosa, i citem l'autora, "situa un text literari en un context de tradició literària, en un diàleg intertextual a través del qual adquireix la seva existència, el seu reconeixement i el seu sentit". Assumpció Bernal, en «El mite i el conte: la paràbola de la brevetat rodoriana», s'acosta al concepte de mite, tot destriant-ne les diferències amb el concepte de ficció, amb la consideració de ser la narrativa breu, així com la poesia, prototipus de l'assimilació progressiva del mite a la literatura, argumentacions que acompanya amb una sèrie d'exemples extrets de textos de Mercè Rodoreda.

La major part del volum recull els treballs dedicats a l'estudi de l'autora seleccionada, amb un total de tretze aportacions. En aquest conjunt veiem enfocaments i objectes d'estudi diversos, tot i algunes coincidències en aquest darrer cas que fan molt interessant la confrontació d'objectius i de mètodes o enfocaments analítics.

En aquesta segona part, les ponències corresponien a Carme Arnau i Maria Campillo. Carme Arnau, referència obligatòria a l'hora d'apropar-se a l'autora, presentà «Mercè Rodoreda, contista (1933-1974): una aproximació a la seva evolució i influències», en la qual se'ns ofereix una revisió de la trajectòria de Rodoreda, tot distingint-ne tres etapes. L'altra ponència, una de les aportacions ben interessants del simposi, fou la titulada «Mercè Rodoreda: la construcció de la veu narrativa», de Maria Campillo, qui centra el treball en la preocupació per "les formes de narrar" i les provatures a què dona peu, una qüestió central en els anys trenta.

Quant al conjunt de les comunicacions, el que destaca és el dibuix del mosaic que, des d'una lectura detinguda, pot resultar d'acostaments metodològics diferents, així com la constatació de potencialitats teòriques i audàcies personals diverses, com les que tot seguit ressenyem de manera necessàriament breu.

Marina Gustà aporta, amb «“(…) les tristeses dels altres.” Conte i monòleg a *La meva Cristina i altres contes*», l'anàlisi d'alguns dels mecanismes narratius implicats en l'ús del monòleg. Vicent Simbor, en «El joc temporal en els contes de Mercè Rodoreda», destaca l'evocació del passat com un element clau dels contes i ens proporciona un estudi ben detallat de les modalitats de construcció d'aquesta evocació, a partir de les aportacions del narratòleg Genette sobre l'estudi del temps del discurs. «Metamorfosis i altres prodigis en els contes de Mercè Rodoreda», de Carme Gregori, se centra en la problemàtica del gènere fantàstic i la representació de la realitat a partir dels casos de metamorfosi, amb la voluntat afegida d'aclarir una qüestió embolcallada sovint de confusions terminològiques. Sobre la traducció a l'alemany dels contes de Rodoreda es publica el treball de Heike van Lawick, on podem trobar notes sobre la recepció crítica a Alemanya i informació sobre les traduccions fetes, així com una anàlisi sobre els problemes de traducció de *La meva Cristina i altres contes*. Margarida Casacuberta, en «Sobre *Viatges i flors*, de Mercè Rodoreda», reflexiona sobre el concepte de realitat de l'autora i ens n'aporta una visió que permet connectar aquesta obra amb la seva producció anterior, la qual, per tant, se'ns mostra menys distanciada del que semblava. Maria Josep Cuenca, en «Mecanismes conversacionals en la narrativa breu de Mercè Rodoreda», proposa el concepte de "diàleg monologat" per acostar-se a l'anàlisi dels contes i demostra l'interès que poden tenir les aportacions de l'anàlisi de la conversa en aquest camp. Lluís Messeguer, amb «Pragmàtica de la cita en l'escriptura breu de Mercè Rodoreda», s'endinsa en el terreny de l'estudi del joc intertextual i analitza els dos usos pragmàtics de la cita (l'irònic o paròdic i el narratiu). Amb «Una aproximació a "La salamandra": incertesa amorosa i

condicions d'amor», Enric Balaguer ens ofereix una lectura de la narració de Rodoreda des de la psicoanàlisi, l'antropologia i el biografisme.

Un altre treball ben interessant és «Mercè Rodoreda i els seus *Vint-i-dos contes*. Ni més ni menys», de Jaume Aulet, que aporta una anàlisi que ajuda a situar el volum en la trajectòria de l'autora, com una obra representativa de la narrativa catalana dels 50, la qual recull un ampli ventall de tècniques narratives dins un marc literari preestablert. Altres aportacions són les de Josepa Martínez, que presenta «Finals textuais en la narrativa breu rodoriana», una aproximació a l'anàlisi dels finals textuais a partir de la teoria dels recursos terminatius de Marco Kunz. I la de Carles Cortés, «La narrativa breu de Mercè Rodoreda en els anys 30», que ens acosta als contes publicats a la premsa.

Tot i que sonarà a tòpic rebregat, cal dir que, tal com és usual en aquest tipus de publicació miscel·lània, comptem amb un conjunt heterogeni d'aportacions, que aconseguen un avanç inqüestionable. I no només pel que fa als estudis d'una autora fonamental com Mercè Rodoreda, sinó també –i possiblement en aquest punt rau el mèrit d'aquesta iniciativa– per tal de despertar i aconseguir amb èxit una atenció cap a les formes discursives caracteritzades per la brevetat, un dels interessos que sense cap mena de dubte justifica aquest simposi i que –no ho podem oblidar– ha centrat gran part dels estudis dels tres responsables directes, V. Alonso, A. Bernal i C. Gregori, als quals és just felicitar per tot plegat. Només cal esperar que aquest camí encetat tan brillantment es consolide per tal de donar peu a noves reflexions i estudis al voltant de la brevetat i de la mà d'altres autors.

RAMON X. ROSSELLÓ
Universitat de València

Estudis villalonguians

Actes del Col·loqui Llorenç Villalonga, a cura de Pere ROSSELLÓ BOVER, Barcelona 1999, Universitat de les Illes Balears/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Bibliografia de i sobre Llorenç Villalonga, a cura de Carme BOSCH, Jordi LARIOS, Jaume POMAR, Rafael RAMIS i Pere ROSSELLÓ BOVER, Palma de Mallorca 1999, Miquel Font, Editor.

El Col·loqui Llorenç Villalonga, que va tenir lloc a Palma entre els dies 20 i 22 de novembre de 1997, va ser una de les commemoracions dedicades al centenari del naixement de l'autor de *Bearn o la sala de les nines*. L'eix del Col·loqui fou un cicle de conferències que va aplegar la major part dels especialistes en la figura i en l'obra de l'autor mallorquí. Ara, Pere Rosselló Bover se n'encarrega de l'edició, i presenta unes actes que, fidels a les convencions del gènere, mostren anàlisis globals i d'altres que ho són menys; per contra, com a relativa novetat, m'atreveria a afegir que en aquest cas els últims no són fàcils de delimitar. La raó de fons s'ha de buscar en Villalonga mateix, en el tipus d'escriptura que practica i que consisteix, com diu Molas, a transformar memòria i ideologia en gran literatura. S'entén fàcilment que diversos àmbits de la seua producció hagen adquirit un tarannà globalitzador, en el sentit que mostren més aspectes dels que en principi els estaven destinats. Aquest caràcter globalitzador és el que s'acaba encomanant en la major part dels treballs.

Per exemple, els que es dediquen a analitzar actituds obertament sociopolítiques de Villalonga a través del periodisme i de la presència pública, com el de Jaume Pomar –«Dhey i els seus enfrontaments»–, o fins i tot els

que tracten de traçar un retrat caracterològic –José Carlos Llop en «De los *pousse-café* al *Diario de guerra*–, ofereixen dades noves (en el cas de Pomar) o senzillament interpreten una informació ja coneguda, que es recull amb una altra finalitat en altres treballs: l'exemple més paradigmàtic de l'ús pertinent d'aquesta mena d'informació dins l'àmbit de l'anàlisi literària estricta és segurament el de Vicent Simbor sobre «Llorenç Villalonga i la literatura del jo». En l'altre extrem se situa Josep A. Grimalt («Religió i aristocràcia a l'obra de Llorenç Villalonga»), que es posiciona explícitament en contra de qualsevol aproximació al text literari que es base en dades extratextuals.

Certament, si bé la lectura del volum permet de recórrer més d'un itinerari –*comme il faut*–, no és menys cert que poques vegades trobem en un llibre d'aquestes característiques un eix vertebrador que centre l'atenció dels investigadors. En aquest cas, cada autor s'enfronta amb la necessitat de reconstruir la imatge fragmentada de Villalonga des d'algun o alguns dels “jos” possibles que ofereix la seua obra: la seua naturalesa polièdrica fa que tot ell hi siga present, d'una manera o d'una altra.

L'article de J. Molas que encapçala el volum –«Per a una lectura de Llorenç Villalonga»– apunta precisament en aquesta direcció; com a lectora jo diria que, de forma no sé si intencionada, funciona com una bona introducció. El professor Molas reflexiona a l'entorn de la concepció villalonguiana de la literatura com una gran reconstrucció de la memòria, una producció artística concebuda per desenvolupar una determinada concepció del món. Tenint en compte això i la constant reelaboració a què Villalonga sotmet la seua obra, Molas en proposa una divisió d'acord amb els paràmetres de la major o menor adequació entre els tres moments clau implicats en el procés de creació: experiència-publicació-escritura .

Per la seua banda, V. Simbor s'encarrega de fer-la, diguem-ne, categorització d'aquesta concepció memorialística. Amb l'ajut de les teories ja generalment acceptades dins la teoria i la crítica literàries sobre ficcionalitat i literatura, per una banda, i de la informació biobibliogràfica coneguda sobre Villalonga, per l'altra, fa una anàlisi exhaustiva de tots els textos implicats en la “sospita” autobiogràfica i diferencia la literatura del jo de la literatura específicament de ficció. Això el duu a una sèrie de conclusions que em semblen convincents: entre d'altres, de més puntuals, potser en destacaria la més genèrica de concebre tota la literatura villalonguiana com un gran “espai autobiogràfic” en el sentit de Lejeune, on l'escriptor aprofita en el seu pacte amb el lector el ventall de gradacions que li ofereix l'ús de la primera persona narrativa.

Fins i tot les comunicacions que tracten aspectes més parcials, o que afecten només una part de la producció villalonguiana, han de resoldre de forma més o menys explícita la problemàtica de la identitat. Ho veiem principalment en els treballs en què l'home, Villalonga, pren una major rellevància: per parlar de la creació de l'escriptor-Villalonga, José Carlos Llop utilitza el terme de metamorfosi i en situa l'origen entre els *pousse-café* i el *Diario de guerra* i Pomar es refereix a les polèmiques amb socialistes i catalanistes en una etapa de la vida de l'autor, des de la interpretació d'una constant: la de la formació d'una figura sempre a contrapèl del seu medi. Hom es veurà igualment afectat fins i tot en el cas que prescindisca intencionadament dels aspectes biogràfics i recórrega a conceptes com el de l'autor implícit (que ja és *per se* una feina d'elaboració d'una figura/sentit amb elements/significats aïllats), com fa J. A. Grimalt en l'anàlisi comparada de *Mort de Dama* i *Bearn*, per localitzar alguns principis ideologicomorals (en aquest cas la superioritat dels valors de classe per sobre dels de la religió).

La problemàtica genèrica, o la pura catalogació estètica d'alguns sectors de la seua obra, implica també una presa de postura sobre la multiplicitat villalonguiana. Vegeu, si no, la interpretació que fa Carme Arnau («La universalitat de *Bearn* o la sala de les nines») sobre la influència del mite de Faust en *Bearn*. Per a aquesta autora, tot el procés d'assimilació –que segueix de prop la influència dels autors de *La Nouvelle Revue Française*– obeeix a la voluntat de Villalonga de construir-se una màscara antiromàntica.

Hi ha treballs que justament incideixen a diferenciar el Villalonga més heterogeni, o fins i tot més heterodox. És el cas de Joan Oleza en «Regions diferents en els relats de Llorenç Villalonga: a propòsit de “Julietta Récamier”», que subratlla la importància de la part més irrealista de la narrativa villalonguiana i exemplifica amb Julieta Recamier el que anomena la influència “modernista-simbolista-noucentista”; de Sebastià Alzamora («Drama i tragèdia dins el cicle de Fedra de Llorenç Villalonga i Salvador Espriu»), que, tot valent-se de les definicions del teòric hongarès Peter Szondi, postula que l’ideari i la personalitat de Villalonga van contribuir decisivament a la factura híbrida del famós cicle teatral elaborat a quatre mans amb Salvador Espriu; o de M. del Carme Bosch («Llorenç Villalonga: traduccions i pastitxos»), que arriba a una curiosa conclusió sobre el conegut menyspreu villalonguà de les normes que avui imposa la filosofia de la traducció: “tenint en compte que ell no té un respecte excessiu amb l’obra pròpia, com n’ha de tenir amb la d’altri?”, tot i que, matisa, “el pastitx obeeix sobretot al sentit lúdic habitual de la seua literatura”.

Per últim, crec que és important l’aportació de Pere Rosselló Bover a l’estudi de l’obra teatral de Villalonga («Els desbarats en el conjunt de l’obra de Llorenç Villalonga») quan defensa, amb arguments convincents, la conveniència de reservar el terme *desbarat* únicament per als textos que apareixen en la primera part de l’edició de 1965 (*Desbarats*, 1965), ja que són aquests els únics amb una unitat d’intenció i de factura que s’acosta al costumisme, mentre que en els quatre textos de la segona part la intenció inicial s’entrecreu amb la influència del teatre europeu de l’època, i en resulta, estèticament i lingüísticament, un producte distint.

En suma, que les actes que ha presentat el professor Rosselló Bover són una valuosa cartografia de referències creuades, que ha augmentat la ja considerable nòmina de títols que Rosselló mateix, juntament amb Carme Bosch, Jordi Larios, Jaume Pomar i Rafel Ramis, han hagut de consultar per confeccionar un altre llibre dedicat a Villalonga, i que ha eixit al carrer amb prou feines amb dos mesos de diferència sobre el primer: es tracta de la *Bibliografia de i sobre Llorenç Villalonga*, un treball rigorós i extraordinàriament documentat que, malgrat la necessària *captatio benevolentiae* de la nota introductòria, que adverteix sobre les dificultats d’aspirar a l’exhaustivitat, fa pensar a qui escriu aquestes ratlles en l’eina que tots desitjaríem tenir sempre a l’abast sobre el nostre objecte d’estudi: un treball complet, ordenat i clar, que, ara com ara, i amb la prudència que calga, hem de considerar definitiu i punt de partida ineludible per a posteriors investigacions.

ASSUMPCIÓ BERNAL
Universitat de València

El profitós exili de Ferran de Pol

Josep-Vicent GARCIA I RAFFI, *Lluís Ferran de Pol i Mèxic: literatura i periodisme*, Barcelona 1998, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

En prop de cinc-cents planes l’autor, erudit valencià, ha concentrat tots els aspectes, fins els més secundaris, de l’obra i de la vida d’aquest escriptor arenyenc que, dins el context de la nostra literatura de postguerra, ressaltava com a veu independent i amb grans inquietuds literàries i ideològiques i “al marge de tendències” (Garcia Raffi, p. 451).

Hauria estat un error centrar-se només en els volums publicats per Ferran de Pol, atès que tota la seva obra s'entrelliga i és Mèxic la terra fèrtil que el farà créixer i madurar literàriament. Com assenyala Garcia Raffi, “en aquesta evolució, l'exili mexicà esdevingué una mena de clau de volta de la seva obra narrativa, teatral, assagística i periodística”. Un clixé fàcil pot classificar-lo gairebé exclusivament com a novel·lista, però, gràcies a l'erudit valencià, que ha treballat amb pertinaça amor i molta sagacitat l'obra de Ferran de Pol, en conjunt dispersa, sabem que a l'important diari mexicà *El Nacional*, l'escriptor català escriví uns 300 articles, literaris, artístics, ideològics, ressenyes, etc. I no hi ha dubte que aquest exercici periodístic, no pas rutinari, el va ajudar a formar-se i a eixamplar l'horitzó intel·lectual. El periodisme és com un *humus* que fa fructificar tota la seva obra. I recordem que Lluís Ferran de Pol arribà a Mèxic a vint-i-nou anys, sense altre capital que la seva cultura i la seva ploma. Per això, diu Garcia i Raffi, per a l'escriptor, “l'etapa mexicana significa una determinació cultural nova” (p. 111). Fins i tot hi va fer la carrera de Filosofia i Lletres i va saber combinar una tasca intel·lectual dins el món mexicà amb una acció nacionalista a través dels escrits a revistes com *Full Català* i *Quaderns de l'exili*, que n'eren la continuació i volien trencar amb el passat del Catalanisme i de la cultura noucentista. No hi ha dubte que alguns companys de camí, trobats a l'atzar de l'exili, com Joan Sales o Raimon Galí, l'ajudaren a centrar alguns punts del seu ideari. Amb raó afirma Garcia i Raffi que en Ferran de Pol “la literatura va ser més una professió de fe que no pas un ofici”.

L'escriptor arenyenc venia de fer la guerra a l'Ebre i dels camps de concentració francesos, i va trobar a la premsa mexicana i en diccionaris com UTEHA, dirigit per espanyols, o a Columbia University, el sistema del *pro pane lucrando*. I hi va reeixir, sense haver de fer, com d'altres exiliats, oficis estranys a les seves qualitats.

L'erudit valencià fa una detallada i llegidora anàlisi cronològica de l'obra de Ferran de Pol, amb incrustacions constants sobre la vida, i se serveix també de correspondència significativa i, havent pogut tenir accés a tota l'obra dispersa, destria fins i tot el pensament literari, polític i cultural de l'escriptor, del qual destaca l'esperit “pedagògic” que traspuen els articles i el bell estil que els caracteritza. Garcia i Raffi sap alhora aprofitar qualsevol element de la bibliografia, esmicolant-la sense que l'erudició ofegui el fil narratiu de l'obra (que va ésser la seva tesi). Hi posa en relleu l'etapa de nacionalisme militant a través de les revistes *Full Català* i *Quaderns de l'exili*, les més originals de les que publicaren els emigrats, ja que tenen tot un programa ideològic i polític, que vol fer cau i net, per dir-ho popularment, amb el passat dels anys vint i trenta i amb la guerra civil. El grup de *Quaderns* enderroca mites, però en rehabilita d'altres, com Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà (al qual Ferran de Pol dedicà la seva tesi a Mèxic, obra totalment desconeguda) o Josep Pijoan. I posen un accent especial en la necessitat d'un exèrcit català i en la comunitat que haurien de formar políticament –culturalment ja ho són– els Països Catalans.

No oblidem que Mèxic fou on l'exili català va tenir una presència cultural més profunda i viva, més que no pas a França, el segon país on les revistes, els llibres i les entitats catalanes van tenir també una florida, almenys durant una dècada i mitja a partir del 1939. Però, curiosament, Ferran de Pol, com Calders o Joan Sales, no va publicar cap llibre a l'exili. No obstant això, tota la seva obra, com bé ho palesa l'estudi literari a què sotmet cada peça Garcia i Raffi, és influïda per l'ambient mexicà que ha viscut o per les misterioses cultures precolombines (*Abans de l'alba*), etc. El ròssec i una certa fascinació pel país d'acolliment són una constant en la literatura de Ferran de Pol, el qual va viure a Mèxic des del juny del 1939 fins al 1948, en què retornà a Arenys de Mar, bé que entremig es casà amb una gal·lesa, Esyllt T. Lawrence, qui l'ajudà i l'influí, ja que era una persona de cultura. I és a Catalunya on Ferran de Pol escriví novel·les, contes, assaigs, en bona part sota la suggestió del món mexicà popular i de les cultures indígenes.

Garcia i Raffi ha sabut espremer un material, tan ric com dispers, i n'ha fet un llibre arrodonit científicament, ben escrit literàriament i en el qual el lector no es perdrà. Al final, una triple bibliografia avala l'ímproba recerca d'un erudit que ha sabut encaixar les peces d'un trencaclosques apassionant de construir. Considero significatiu i important que sigui un valencià qui ens hagi posat a l'abast l'univers de Lluís Ferran de Pol. És un signe de normalitat cultural que tots hem d'agrair.

ALBERT MANENT

Orient a l'Occident

Enric Balaguer, *Ressonàncies orientals (Budisme, taoisme i literatura)*, València 1999, Edicions 3 i 4.

Enric Balaguer ens ha lliurat un llibre que, com el mateix títol indica, dona notícia de les ressonàncies orientals, tan diverses com dispers, detectables en l'obra literària d'alguns dels escriptors catalans contemporanis que, ja sigui per afinitat personal, espiritual o estètica, o ja sigui per coincidència en una determinada actitud vital i artística, presenten punts de contacte amb l'art oriental i amb la seva tan particular cosmovisió. Es tracta, sobretot, d'exemplificar un fenomen concret: la presència d'Orient i el seu pensament en l'art i el món d'Occident. I això, a partir de l'aproximació a l'obra d'uns autors (Salvat-Papasseit, Junoy, Riba, Torres, Manent, Palau i Fabre, Brossa, Gimferrer...) que la historiografia literària tradicional havia tendit a presentar-nos com a molt dissemblants i, en tot cas, a analitzar-los sense fer cap atenció a aquesta particular influència/confluència. Aquest estudi és, per això mateix, original i engrescador, perquè suposa una nova i diferent –no sé si dir anticànica– manera de “llegir” els nostres poetes, que, si més no, obre expectatives i suggereix línies d'interpretació prou interessants

El llibre de Balaguer, dividit en set grans capítols, s'organitza de fet en tres parts prou precises. Una primera, introductòria, abraça els dos primers capítols, en què l'autor, d'una banda, intenta situar mínimament el lector i familiaritzar-lo de forma senzilla i didàctica amb les principals filosofies orientals (budisme i taoisme) i amb alguns dels elements essencials configuradors del pensament oriental (concepte d'unitat, idea de subjecte, percepció temporal, noció de buit i de comunicació); i, d'una altra, ressegueix les primeres mostres d'incorporació, per part d'escriptors catalans dels anys trenta, de les dues formes d'expressió literària oriental més conegudes, l'haiku i la tanka.

La segona part, que ocupa els quatre capítols centrals de l'llibre i es, doncs, la més extensa, se centra bàsicament en la descoberta dels ressons orientals i les confluències en l'obra de Marià Manent, Joan Brossa, Antoni Tàpies (bàsicament a través dels seus textos teòrics sobre art) i Pere Gimferrer. Cadascun d'aquests capítols té un desenvolupament particular i un interès desigual. El capítol dedicat a Marià Manent se centra sobretot a assenyalar les coincidències entre l'actitud vital i estètica manentiana i la dels lírics clàssics xinesos i a evidenciar com tota l'obra de Manent està penetrada i impregnada de la cosmovisió oriental. El capítol és força extens i suggestiu, però, malgrat tot, i potser perquè Balaguer hi analitza indistintament –i com un tot imbricat– la poesia original, les versions de poesia xinesa i els apunts de dietari, té una certa aparença d'incompletesa i sembla que demani un aprofundiment més gran i, de vegades, no tan generalista.

Pel que fa al treball sobre Antoni Tàpies, molt interessant quant a l'exposició sobre el rerefons orientaltzat del pensament artístic del creador i sobre les raons que justifiquen i expliquen l'ús de determinats materials en la seva obra, es troba a faltar alguna referència precisa a alguna de les seves realitzacions artístiques, que hauria pogut il·lustrar millor allò que se'ns formula des d'un punt de vista més aviat teòric. Quant al capítol dedicat a Joan Brossa i als seus deutes amb el budisme zen, cal destacar sobretot la proposta de lectura que fa Balaguer de la poesia del poeta barceloní, com un entrecreuament eficaç d'influències avantguardistes i orientalistes, essencials per tal d'analitzar les estratègies discursives i el desenvolupament d'un dels grans temes de la seva poesia: la visió del llenguatge com a trampa i com a limitació.

Molt interessant és també el capítol dedicat a Pere Gimferrer. En aquest cas, segurament perquè Balaguer se centra més estrictament en la lectura d'un sol llibre, *L'espai desert*, i especialment en el tractament del concepte de vacuïtat, una de les nocions essencials del taoisme i del budisme, l'anàlisi de l'autor esdevé més aprofundit i concret i respon més obertament al que en podríem dir el model tradicional de crítica literària.

El llibre *Ressonàncies orientals* es tanca amb un capítol, «El punt d'arribada de Wittgenstein és el punt d'arribada de Buda. Dialèctica Orient/Occident en la postmodernitat», que és alhora una síntesi dels capítols anteriors i un intent de reflexió de caràcter general –i que depassa, doncs, l'ambient estrictament literari–, sobre les relacions entre Orient i Occident en el present. Balaguer assenyala la rabiosa actualitat d'aquesta dialèctica i malda sobretot (sense caure, però, en l'apostolat) per defensar la necessitat de superar el tradicional enfrontament entre la mentalitat occidental (analítica, excloent, conceptual i impositiva) i la mentalitat oriental (afectiva, integradora, no discursiva i antidogmàtica). Balaguer proposa un acostament cada cop més gran a Orient com una mesura higienitzant, superadora del buit i l'atzucac en què es troba Occident, i com una via idònia per poder “crear les bases d'una nova mirada sobre la nostra cultura”.

El treball d'Enric Balaguer, de caire més generalista i introductor i que no pas especialitzat i erudit, presenta la doble particularitat d'enfrontar-se a un tema encara verge entre nosaltres i de fer-ho sense prejudicis ni partits presos. Tal i com se'ns indica en les notes liminars, aquest és un estudi que pretén mostrar més que no pas demostrar, exposar més que no pas analitzar o valorar. I és per això, en bona part, que l'autor opta pel discurs assagístic, més flexible i desimbolt, i, sobretot, més permeable a la digressió, l'especulació i la reflexió en veu alta.

Enric Balaguer, conscient alhora de la novetat i de la gosadia de la seva empresa i de la seva perspectiva crítica, aposta bàsicament per la divulgació i la intel·ligibilitat, enfront del conceptualisme i l'erudició. L'autor, amb la clara voluntat de donar al lector un discurs entenedor i exempt d'enfarfegaments textuais, renuncia sistemàticament a la nota a peu de pàgina i a l'acumulació de dades històriques i bibliogràfiques, però acompanya cada capítol amb un llistat de la bibliografia i les edicions consultades, de manera que el lector interessat pot, si vol, ampliar nocions i conceptes referits en el text. Com a colofó, el llibre es clou amb un paràgraf on Balaguer planteja tot un seguit de dubtes i d'interrogants que, si d'una banda serveixen per situar bé el discurs de l'autor, inevitablement provisoris i volgudament antidogmàtics, d'una altra es plantegen com a interpel·lació directa al lector, amb la intenció clara d'incitar-lo a una reflexió que gosi anar més enllà de les pàgines del llibre.

XAVIER MACIÀ
Universitat de Lleida